Bacheloroppgave

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

Sigrun Bakken

Rusavhengighet
- rusens sosiale funksjon

Drug and Alcohol Addiction
- the Social Aspects

Bacheloroppgave i Sosialt arbeid

Mai 2021

NTNU
Kunnskap for en bedre verden

Sigrun Bakken

Rusavhengighet
- rusens sosiale funksjon

Drug and Alcohol Addiction
- the Social Aspects

Bacheloroppgave i Sosialt arbeid
Veileder: Anne Juberg
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

NTNU
Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Denne oppgaven forsøker å gi et bilde på hvordan vår sosiale verden er med på å legge føringer for bruk av rusmidler. Jeg ser på sosiale faktorer slik som felleskap og identitet, og hvordan disse påvirker individet både positivt og negativt. Oppgaven bruker allerede eksisterende litteratur på området for å belyse tematikken. Sosial kontakt er et grunnleggende fenomen for alle mennesker, og for mennesker med en rusavhengighet kan sosiale forhold stå i veien for en rusfri hverdag. Dette kan for eksempel være vennskap innenfor en subkultur, hvor bruken av rusmidler er limet i selve felleskapet. Subkulturen kan være med på å gi en følelse av tilhørighet, en følelse rusavhengige kan kjenne noe begrenset til samfunnet for øvrig. Samfunnet og sosiale felleskap er også med på å forme vår identitet, hvor ulike roller vil variere ut i fra sosial kontekst. For å belyse denne tematikken tar jeg i bruk teoretikerne Erving Goffman og Pierre Bourdieu. Gjennom å bruke deres begreper under analysen av de kildene som oppgaven bygger på, viser jeg til hvordan det ikke nødvendigvis er den rusfrie hverdagen som gir de beste levekårene, da man kanskje må ofre andre sosiale faktorer i livet.

Abstract

This paper aims to delineate the understanding of how the social world contributes to drug and alcohol addiction. My focus will be on factors such as social groups and identity, to examine how they affect the individual both in a positive and negative way. The thesis uses thematic literature review within the field to shed a light on the topic. Social contact is a fundamental part of all human life, and it can be hard to maintain a life without drugs and alcohol for those who has friends and other contacts within a subculture consistent with substance use. The subgroup can give you a sense of belonging. The feeling of belonging can be seldom for people addicted to drugs and alcohol, whereas they in some way can feel outdistanced from society in general. Society and social groups do take part in shaping your identity, and a set of roles will vary as with the social context. In this paper, I discuss literature on the social aspects of drug and alcohol addiction following the theorist Erving Goffman and Pierre Bourdieu. Through their theories it will show how a life without drugs and alcohol isn't necessarily the best way of life, considering the fact of leaving their social environment, for example.

Forord

Det siste året har vært preget av koronapandemien, og studiehverdagen har blitt noe annerledes enn hva man har vært vandt til fra tidligere. I løpet av våren 2021 har man likevel slått seg mer til ro med situasjonen, og arbeidet med bacheloroppgaven har vært med på å gjøre semesteret mer meningsfull. Det har vært givende å ha en oppgave å jobbe med når andre aktiviteter har gått bort.

Selv om man har begrenset sine sosiale kontakter dette halvåret, vil jeg takke medstudentene Synne og Aleksandra som har vært med på å gjøre skriveprosessen mer fargerik. Takk for gode stunder på skolen med faglige diskusjoner og hyggelige lunsjpauser.

Jeg vil også takke veilederen min ved NTNU, Anne Juberg. Takk for gode tilbakemeldinger og litteraturtips til oppgaven, god kommunikasjon og raske svar. Du har vært en trygghet underveis i skriveprosessen og vist et stort engasjement for oppgaven.

Til slutt vil jeg takke kjæresten min, Atle. Takk for at du har vært en støtte under hele perioden, samt kommet med gode skrivetips.

Trondheim, Mai 2021

Innholdsfortegnelse

1.0 INTRODUKSJON 1
1.1 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA 1
1.2 PROBLEMSTILLING OG AVGRENSNING 2
1.3 DEN SOSIALFAGLIGE RELEVANSEN 2
1.4 PRESENTASJON AV OPPGAVENS KAPITLER 2
2.0 METODE 3
2.1 SØKEPROSESSEN 3
2.2 FORSKNINGENS RELEVANS 4
2.3 ET KRITISK BLIKK PÅ VALGT FORSKNING 4
3.0 TEORETISKE PERSPEKTIVER 5
3.1 SAMFUNN OG ROLLER 5
3.2 ERVING GOFFMAN 6
3.3 HABITUS OG KAPITAL MED PIERRE BOURDIEU 6
4.0 RELEVANT LITTERATUR 7
4.1 DEN SOSIALE RUSAVHENGIGHET 7
4.2 RUS OG IDENTITET 8
4.2.1 Identitetskifte 8
4.3 TILHØRIGHET 10
5.0 DISKUSJON 11
5.1 SOSIALE FELLESKAP, ER DE POSITIVE ELLER NEGATIVE? 11
5.1.1 Felleskap vs. utenforskap 12
5.2 EN GANG RUSAVHENGIG, ALLTID RUSAVHENGIG? 14
5.2.1 Rus som innskrevet i kroppen 14
5.2.2 Sosial kapital i behandling 15
5.3 Å LÆRE Å LEVE PÅ NYTT 15
5.3.1 Ny mening 17
5.4 LIVSKVALITET 17
6.0 AVSLUTNING 18
6.1 AVSLUTTENDE REFLEKSJONER 19
LITTERATURLISTE 20
VEDLEGG I – SØKELOGG 23

1.0 INTRODUKSJON

En voksen person har i de aller fleste tilfeller et forhold til rus, faktisk så mange som 96 prosent av den voksne befolkningen i Norge har brukt rusmidler (Håkonsen, 2018 s. 378). Rusmidler kategoriseres enten som legale (f.eks. alkohol, sigaretter) eller illegale (f.eks. cannabis, amfetamin). Felles for de begge er at de gir en rusfølelse og en fare for avhengighet. Men selv om ruskategoriene har mye til felles, vil ikke nødvendigvis samfunnet betrakte de på lik linje. Mennesker er sosiale vesen, hvor samfunnet har forventninger til deg som individ. Et vinglass en lørdagskveld vil for mange anses som normalt, mens bruk av amfetamin vil kolliderer med samfunnets normer. Som rusavhengig kan dette gi en følelse av å ikke strekke til.

For å gi en definisjon på rusavhengighet kan en benytte seg av to anerkjente diagnosesystemer. ICD-10 er en av de, og her defineres avhengighet «...som et fenomen sammensatt av tankemessige, atferdsmessige og fysiologiske forhold der en bestemt atferd (bruk av rusmidler) får en høyere prioritet enn annen atferd som tidligere var av stor verdi» (Håkonsen, 2015 s. 380). Rusavhengighet er med andre ord et kompleks fenomen med både psykiske, fysiske og sosiale faktorer. Men hvordan har det seg slik at noen klarer å håndtere rusmidler og andre ikke? Her finnes det mange svar og vinklinger til tematikken. Pedersen (2015, s. 119) stiller spørsmål om hvorvidt det er stoffet i seg selv som binder den rusavhengige fast, eller om det andre trekk ved livene deres. I denne oppgaven vil jeg vende oppmerksomheten mot den sosiale funksjonen ved bruk av rusmidler.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

I løpet av høsten 2020 fikk jeg tilbringe praksisperioden ved sosionomstudiet under Enhet for rustjenester i Trondheim kommune. Her oppstod interessen for å fordype meg i tematikken; rusens sosiale funksjon. Rusavhengige som drar nytte av tjenestene jeg fikk delta på har ofte en lang historie med rus, hvor rusen har blitt en stor del av hverdagen. Jeg fikk et innblikk i en verden jeg hadde lite kjennskap til fra før, noe som vekket interessen for å erverve mer kunnskap på området. Det overasket meg hvor mange som aldri kom seg ut av avhengigheten, og ble værende i et rusfelleskap. Selv om jeg fikk en dypere forståelse av tematikken via praksis, ble jeg nysgjerrig på hva forskning og annen litteratur sier om den sosiale funksjonen til rus, derav valg av problemstilling til denne oppgaven.

1.2 Problemstilling og avgrensning

I denne oppgaven vil jeg se på problemstillingen «*Hvordan kan man forstå rusens sosiale funksjon for mennesker med en rusavhengighet?*». Mer spesifikt vil jeg undersøke hva litteraturen om rusavhengighet sier om sosiale funksjoner som sosiale felleskap og identitet.

Jeg har jeg valgt å begrense meg til å se på voksne rusavhengige, fra 18 år og oppover. Forskningen vil vise til rusavhengighet ved flere rusmidler, jeg vil altså ikke begrense meg til å se på kun et eller to rusmidler men heller rusmidler som en helhet. Dette å være både alkohol, opiater, sentralstimulerende stoff og cannabis. Det vil refereres til mennesker som enten er i rusbehandling eller aktiv rus.

1.3 Den sosialfaglige relevansen

Sosialt arbeid tar sikte på å inkludere og skape gode muligheter for mennesker i sårbare livssituasjoner. Det er viktig med en forståelse av både samfunnet og enkeltindividet slik at man kan legge til rette for å både forebygge, redusere og mestre sosiale problemer. (Forskrift om nasjonal retningslinje for sosionomutdanning, 2019, §2). Sentrale teorier i sosialt arbeid har et hovedfokus på individet i sitt sosiokulturelle miljø, hvor en søker en helhetlig forståelse av brukerens situasjon (Levin, 2015 s. 38). I denne oppgaven vil jeg se på sammenhengen mellom det sosiale og enkeltmennesker med en avhengighet til rus. Et rusmisbruk kan ses på som en utfordring skapt av samfunnet, relasjoner og miljø. Individet står aldri alene i verden og sosiale omgivelser vil alltid påvirke en i større eller mindre grad (Berg, Ellingsen, Levin & Kleppe, 2015). Det å forstå og ha innsikt i de sosiale faktorene som spiller inn på en rusavhengighet vil være verdifull kunnskap å ha med seg inn i rollen som sosionom. Dette kan skape en forståelse for verden rundt rusen, som igjen gir kompetanse til å bistå og være en hjelpende hånd i møte med rusavhengige.

1.4 Presentasjon av oppgavens kapitler

Oppgaven besår av følgende kapitler; 1 Introduksjon, 2 Metode, 3 Teoretiske perspektiver, 4 Relevant litteratur, 5 Diskusjon og 6 Avslutning. I metodekapittelet vil jeg presentere valgt metode for oppgaven. Her vil jeg vise til søkeprosessen, forskningens relevans og et kritisk blikk på utvalgt litteratur. Kapittel 3 vil omfatte de teoretiske perspektivene jeg senere vil ta i bruk i diskusjonen. Her presenteres rolleteori med teoretikeren Erving Goffman, og Pierre Bourdieu med sine begreper om habitus, kapital og felt. Heretter kommer kapittel 4 som går

gjennom relevant litteratur på området. Her kommer en kort presentasjon av den sosiale rusavhengighet, samt teori og forskning omkring identitet og tilhørighet i forhold til rusavhengighet. «Å være rusfri vs. rusavhengig» vil være et gjennomgående tema i kapittel 5, diskusjonen. Jeg vil diskutere fordelene og ulempene ved å forbli rusavhengig i henhold til sosiale felleskap, følelsen av tilhørighet og identitet. For å belyse dette vil jeg bruke Goffman og Bourdieu sine begreper i sammenheng med forskning og annen litteratur om rusavhengighet. Til slutt kommer en avslutning på oppgaven som vil oppsummere de viktigste punktene og sammenfatte diskusjonen.

2.0 METODE

Valg av metode bunner som regel i forskningsspørsmålets problemstilling, og hvordan denne kan belyses på en best mulig måte. Metoden blir en framgangsmåte, som en måte å nærme seg problemstillingens tematikk (Dalland, 2017 s. 51). I denne oppgaven bruker jeg systematiske litteratursøk som en av flere framgangsmåter for å skaffe relevant litteratur til problemstillingen min. Jeg benytter meg av allerede eksisterende litteratur på området og tar sikte på å belyse en tematikk ut i fra andre sin forskning (Aveyard, 2010).

2.1 Søkeprosessen

For å finne et vitenskapelig tilfredsstillende svar på problemstillingen min er det viktig å gjøre søk etter litteratur på en systematisk og strukturert måte. Ved innhenting av data har jeg brukt databasene Oria, Idun, Sociological Abstract og Scopus. Oria har skilt seg ut som den databasen som har gitt meg mest forskning på området. For å identifisere relevant litteratur har jeg benyttet spesifikke inklusjons- og eksklusjonskriterier i søkene. Som inklusjon har jeg i Oria inkludert forskning fra norske fagbibliotek og ikke bare NTNU sitt universitetsbibliotek. I alle søk jeg har foretatt har jeg begrenset forskningen fra år 2011-2021, forskningen som brukes vil altså ikke være eldre enn ti år gammel. Annen litteratur som er benyttet kan være eldre enn dette. Dette er begrunnet med at bruk av rusmidler ikke er et nytt fenomen, hvor eldre litteratur også kan gjøre seg gjeldende. Jeg har hovedsakelig sett på fagfellevurderte artikler for sosial- og helsefag på engelsk og norsk. Søkeordene jeg har benyttet meg mest av er «substance», «identity», «misuse», «affiliation» og «social network». Jeg har også foretatt søk med ytterlige søkeord, men det er disse som har gitt meg de beste treffene. Prosessen framgår av følgende søketabell til slutt i oppgaven. Søketabellen omfatter vedlagt dato for søk, database, søkeord, avgrensninger, antall treff, antall leste abstract og valgt litteratur. Underveis i skriveprosessen

har jeg også oppsøkt litteratur gjennom kjedesøk og enklere søk etter behov. I tillegg til dette har jeg fått gode tips og råd fra både medstudenter og veileder til relevant litteratur på området. Litteraturen som brukes i kapittel 3, teoretiske perspektiver vil i stor grad være fra sekundære kilder. Flere av begrepene som drøftes er komplekse, med vanskelig tilgjengelig litteratur. Her har jeg derfor forsøkt å bruke litteratur som sammenfatter og forenkler tematikken i henhold til oppgavens omfang.

2.2 Forskningens relevans

Når en skal se på hvordan mennesker opplever det sosiale aspektet rundt rus blir det viktig å se på forskning som faktisk har snakket med og forsket på rusavhengige. Forfatterne av forskningslitteraturen som blir brukt i denne oppgaven, har oppsøkt mennesker enten de er i aktiv rus eller behandling. Her kommer deres forståelse fram gjennom bruk av dialog, spørreskjema og feltarbeid.

2.3 Et kritisk blikk på valgt forskning

Det meste av forskning brukt i denne oppgaven har blitt gjort i Australia. Australia er et land som er relativt likt Norge på mange områder, hvor forskningen på mange måter kan relateres til norske forhold. Det blir også brukt et par forskningsartikler fra USA, her kan man stille seg mer kritisk til om kulturforskjellene blir større, og om forskningen gjenspeiler en norsk forståelse i like stor grad. Kulturforskjellene tatt i betraktning kan man nok også her finne flere likheter landene imellom. Noen studier er bygget på et stort utvalg informanter, mens andre har færre. Studiene med større utvalg vil muligens være mer representative for tematikken da de får flere data å analysere enn studiene med relativt få informanter. Et annet aspekt er at flere av kildene som brukes ser spesielt på ett type rusmiddel, for eksempel cannabis eller amfetamin. Jeg har valgt å se på rusmidler som en helhet. Det er ikke gitt at en bruker av heroin har den samme forståelsen av rusens funksjon som en bruker av alkohol. Her har jeg likevel forsøkt å gjøre vurderinger om overføringsverdi.

3.0 TEORETISKE PERSPEKTIVER

3.1 Samfunn og roller

Mennesker er grunnleggende sosiale vesen. Vi bor i ulike samfunn og omgås ulike sosiale felleskap gjennom hele livet, uansett hvor vi befinner oss. Det som skjer på sosiale arenaer vil ha konsekvenser på individ- og gruppenivå og omvendt (Brodtkorb & Rugkåsa, 2009 s. 291). Den tyske sosiologen Ferdinand Tönnies (1855-1936) skilte mellom to typer samfunn; *Gemeinschaft* og *Gesellschaft.* Begrepet gemeinschaft kan ses på som felleskap og samfunn. Tönnies anså familien som hovedformen for gemeinschaft, men også felleskap mellom sosiale grupper som er forbundet til hverandre ved å befinne seg i samme situasjon. Dette er samfunn med sterke bånd hvor en tar hensyn til hverandre og felleskapet. Gesellschaft på den andre siden handler mer om egeninteresse, slik som i næringslivet for eksempel. Det er ikke like dype bånd, hvor forhandling står i sentrum i motsetning til dype relasjoner (Tjora, 2018). Innenfor *gemeinschaft* kan man danne seg sosiale nettverk. Dette er sosiale system, avhengig av personer i kontinuerlig samhandling (Eriksen, 2010 s. 85).

For å forstå sammenhengen mellom mennesker og bruk av rusmidler i et samfunn kan det være vesentlig å forstå handling og atferd ut ifra det en kaller for rolleteori. Det er vanlig å forstå roller ut i fra begrepene forventning- norm- sosialisering- sanksjoner og sosialt system. Disse begrepene henger sammen og er med på å skape sosiale system som regulerer vår atferd (Gardsjø, 2001 s. 169). Normer handler om alt fra hvordan en skal kle seg i ulike situasjoner til hvorvidt det er lov å røyke i en bygning. Å bryte disse normene vil gi en reaksjon og dette kalles ofte for sosial sanksjon. Et normbrudd kan påføre mennesker et stempel, hvor de blir et avvik fra normalen (Pedersen, 2015 s. 15). Sosialisering er en prosess for å bli medlem av et samfunn, hvor en lærer de sosiale normer og verdier i samhandling med andre. Når vi befinner oss i ulike sosiale rom, vil vi opptre i skiftende roller. En rolle kan ses på som summen av forventninger og normer som knyttes til en bestemt posisjon (Gardsjø, 2001 s. 184). En rolle kan være alt fra mor, bror, lærer, narkoman og student. Summen av disse forventningene, normene og strukturer blir det en til slutt kaller for et sosialt system. Det kan ses på som sosiale mønstre hvor mennesker er avhengige av hverandre. En teoretiker som er spesielt kjent for denne tankegangen er Erving Goffman.

3.2 Erving Goffman

Erving Goffman (1922-82) var en kanadisk sosiolog og antropolog. Teoriene hans blir som en slags guide til å forstå verden omkrig hverdagslige handlinger og de symbolske aspektene ved samhandling (Manning, 1992 s. 4). Goffman er spesielt kjent for den dramaturgiske metaforen; det å betrakte verden som en scene hvor vi opptrer både «backstage» og «frontstage» i henhold til ulike roller og rolleforventninger. Goffman bruker særlig servitørbransjen til å framstille dette, hvor han viser til «frontstage» som ute i restauranten sammen med kundene, mens «backstage» blir på kjøkkenet sammen med kollegaer. Poenget er å vise til hvordan vi tar på oss en maske i fronten, for å framstå slik det ønskes av situasjonen eller samfunnet for øvrig. Bak scenen blir man mer avslappet, og kan senke skuldrene sammen med mennesker man er fortrolige med (Goffman, 1992). I følge Goffman kan dette anvendes i de fleste situasjoner i samfunnet. Her kommer rolleaspektet inn, hvor en trer inn i ulike roller avhengig om du befinner deg foran eller bak scenen. Et eksempel på en rolle i denne oppgaven blir ´rusavhengig´. Dette er en rolle som ofte kan oppleve sosial sanksjon, og kjenner godt til samfunnets forventninger og fordommer omkring deres opptreden.

3.3 Habitus og kapital med Pierre Bourdieu

Pierre Bourdieu (1930-02) var en fransk sosiolog og antropolog. Bourdieu var på samme måte som Goffman spesielt opptatt av å forstå det sosiale liv, med et fokus på maktstrukturene i et samfunn (Grenfell, 2014). Et av hans mest kjente begreper er det han kaller for *habitus.* Dette er et mye omdiskutert og misforstått begrep som er vanskelig å legge fram ved bruk av få ord. Men, i korte trekk omfatter habitus vår måte å være på, vår måte å føle og tenke. Begrepet inkluderer vår livshistorie og hvordan vi bringer denne historien inn i nåtiden – som er med på å prege valg, meninger og handlinger vi tar (Grenfell, 2014 s. 51). Habitus viser til den sosiale virkeligheten som ikke er underlagt forhandlinger og valg. Vi kan ikke selv beskrive vår egen habitus, selv om vi kanskje tror det (Eriksen, 2010). Det vil si at hele vårt liv er med på å prege hvilke handlinger vi tar i nåtiden, uten at vi nødvendigvis tenker over det. Habitus blir således ikke statisk, men formes av kontekstene ved nye erfaringer (Henriksen et al. 2017). Når rusmidler har vært en stor del av livet over lengre tid, vil det bli en dyptliggende del av en persons habitus (Robertson & Nesvåg, 2019 s. 261). Habitus vil også sette preg på din identitet/identiteter, noe jeg kommer tilbake til i diskusjonen. Likevel er det ikke habitus alene som er med på å forme våre valg og handlinger, og Bourdieu viser til denne likningen som spiller sammen:

[(habitus)(kapital)] + felt = praksis

Ut i fra denne likningen kan en forstå sosial praksis som et resultat av relasjonene mellom ens disposisjon (habitus) og posisjon i feltet (kapital), innenfor ditt nåværende ståsted i den sosiale arena (felt) (Grenfell, 2014 s. 50). Jeg vil derfor også vise til begrepene kapital og felt.

Bourdieu deler kapitalbegrepet inn i tre deler; kulturell, sosial og økonomisk kapital. I denne oppgaven vil jeg fokusere på den sosiale kapitalen, og legger de andre til side. *Sosial kapital* går i retning de sosiale relasjonene eller det nettverket den enkelte aktør har. Det handler om medlemskap i ulike sosiale grupper. Dette er ikke tilfeldige grupper mennesker, men relasjoner som har en viss varighet hvor det inngår en forpliktelse til medlemskapet (Bugge, 2002), altså rusmiljøet. Marginaliserte samfunnsborgere (herunder rusavhengige) vil gjennomsnittlig ha lav sosial kapital. De vil spesielt ha mindre tilknytning til de nettverkene som kan tilby hjelp og ressurser i sårbare livssituasjoner (Larring & Stjernø, 2010 s. 55). For å forstå sosial kapital og samhandling mellom mennesker mente Bourdieu det var nødvendig å undersøke det sosiale rom, eller det han kalte for sosiale *felt.* Disse feltene kan være ulike arena innenfor for eksempel trosfellesskap, en akademisk retning etc. Innenfor de ulike feltene vil det være muligheter for å erverve mer kapital (Grenfell, 2014). En behandlingsinstitusjon for rus vil kunne øke sjansene for å anskaffe mer sosial kapital via nye, hjelpende og støttende relasjoner.

4.0 RELEVANT LITTERATUR

Både Goffman og Bourdieu sine begreper forteller oss noe om det å tilpasse seg og være til i samfunnet. De forteller oss om hvordan vi forholder oss til oss selv og andre. Det handler om sosiale faktorer som påvirker vår opptreden i verden. Nedenfor skal jeg se på et utvalg sosiale faktorer i henhold til en rusavhengighet.

4.1 Den sosiale rusavhengighet

I en stortingsmelding tilbake til 1975, ble misbruk av rusmidler forstått som et symptom på personlige, familiære og sosiale problemer som førte til mistrivsel og mistilpasning (St.meld. nr. 66 (1975-1976) s. 52). Selv om denne stortingsmeldingen begynner å bli noen år gammel, har den et poeng. Denne oppgaven tar som sagt sikte på å se på de sosiale funksjonene, og en definisjon av rusens mening vil derfor være nyttig. Skjælaaen (2019 s. 31) definerer dette som

”...hvilken betydning vi tillegger rusen, hvordan vi forstår den og hva den gjør for oss. Det er ikke objektive størrelser som entydig kan avdekkes, men noe som konstrueres i samspill mellom den som ruser seg og omgivelsene”. Det er flere sosiale faktorer som kan være med på å skape en avhengighet til rus, samt opprettholde et misbruk (Skjælaaen, 2019). Identitet inngår som en del av de sosiale faktorene.

4.2 Rus og identitet

Å definere fenomenet identitet vil variere fra ulike ståsted, hvor for eksempel en psykologisk forklaring vil ha en litt annen tilnærming enn den sosiologiske. I denne konteksten vil fokuset ligge på det sosiale, derav kan identitet forstås i sammenheng med individets fornemmelse av seg selv i relasjon til sosiale grupper. Menneskers evne til å orientere seg i verden henger tett sammen med identitet, og det er med på å gi rom for handling og opplevelse av din rolle i samfunnet (Jørgensen, 2009).

Vi har alle noe eller noen vi identifiserer oss mer eller mindre med. I boken «meningen med rus», skrevet av Øystein Skjælaaen (2019) vises det til hvordan det å være rusavhengig kan være med på å forme din identitet. Rusmidler vil på denne måten være med på legge føringer for hvilken betydning man gir seg selv. Rusavhengighet er som sagt en psykisk lidelse, hvor man diagnostiseres i henhold til for eksempel ICD-10 av en lege eller psykolog (Helsedirektoratet, 2012). Dette tilsier at rusavhengighet er en diagnose på lik linje med for eksempel migrene. Det vil si at man som rusavhengig vil kunne identifisere seg med en ´sykdom´ i motsetning til at man for eksempel har migrene. Forskjellen vil kanskje ligge i hvordan vi henviser oss til at man *er* rusavhengig, hvor man på den andre siden *har* migrene. Det kan tyde på at det blir lettere å identifisere seg med noe man er, snarere enn noe man har (Skjælaaen, 2019). For eksempel har Blevins et al. (2018) vist til hvordan brukere av cannabis anser cannabis som en del av deres personlighet eller identitet, som igjen er med på å påvirke bruken av rusmiddelet. Forskningen deres hevder at desto mer en anser bruk av rusmidler som en del av identiteten sin, desto vanskeligere er det å endre denne atferden (Blevins et al. 2019).

4.2.1 Identitetskifte

Å identifisere seg med et rusmiljø eller rusmidler skjer ikke over natten, men er en gradvis prosess som oppstår over tid. Mange av de som har en rusavhengighet har slitt med dette i mange år, gjerne fra de var et barn eller ungdom. Dette kan ha mange årsaker, men

årsaksforklares ofte med for eksempel en utsatt barndom, biologisk sårbarhet, giftige ungdomsmiljø etc. (Håkonsen, 2018). Det er aldri for sent å søke behandling for et rusmisbruk, likevel peker noe forskning på at å komme i gang tidlig øker sjansen for å lykkes (Mawson et al. 2015). Litteraturen peker også på at å gå inn i voksenlivet og danne vennskap innenfor et rusmiljø kan assosieres med en høyere motivasjon for rusmisbruk (Blevins et al. 2019).

En studie gjort av Mawson et al. (2015) i Australia forsøkte å finne en sammenheng mellom sosial identitet og muligheten for behandling av rusavhengighet. Studiet deres viser til fordelen ved å identifisere seg med grupper som har et lavere nivå av rusmisbruk. Desto mer man identifiserer seg med mennesker som verdsetter og praktiserer rusmidler, jo større sjanse er det for at man selv verdsetter og praktiserer rusmidler. Med en slik forståelse viser de til at rusbehandling burde fokusere på å dyrke og skape relasjoner utenfor rusmisbruket som et ledd for å oppnå en rusfri hverdag (Mawson et al. 2015). Disse funnene er også understøttet Batish et al. (2017) som peker på at en endring i sosiale nettverk kan assosieres med vellykket rusbehandling. De viser ikke bare til nettverket utenfor behandling, men også relasjoner i behandling; det å omgås mennesker i samme livssituasjon, som også har et mål om en rusfri hverdag. Det ble en slags «behandling-identitet» og denne identiteten kan være med på å forhindre tilbakefall (Batish et al. 2017 s. 42; Beckwith et al. 2015). Dingle et al. (2015) viser til at dersom man klarer å opprettholde en «behandling-identitet» etter behandling, er sannsynligheten for tilbakefall mye mindre enn hvis man går tilbake til å identifisere seg med andre rusavhengige.

En kan se på dette med identitetskifte også for de som ikke er i behandling. Dette med identitetskifte kan gjelde rusmidler og hvordan man oppfatter brukere av forskjellige stoffer.
Det er for eksempel stor forskjell på rusen amfetamin gir vs. for eksempel heroin. Det er også stor variasjon i hvordan mennesker innenfor et rusmiljø anser brukere av ulike stoff. Brukere av amfetamin eller ´lettere´ stoffer kan i noen miljø anse heroinbrukere som syke, hvor de selv ikke er det. Måten folk gir andre ulike meninger og disposisjoner, vil gi anlegg for å tilegne seg dette som en del av sin identitet (Pedersen, 2015 s. 140). Når andre er med på å støtte opp under din identitet som heroinmisbruker, kan det være vanskeligere å gjøre endringer i denne tankegangen. Dette viser oss også at rusavhengige ikke er en homogen gruppe, men en sammensatt gruppe mennesker med ulike oppfatninger og tanker omkring det å ha en avhengighet til rus.

4.3 Tilhørighet

«Samfunnet, det kollektive liv, er en kraftig kilde til liv, den som står utenfor felleskapet, risikerer å forekomme og gå til grunne» (Østerberg, 1993 s. 137). Dette sitatet av Dag Østerberg viser til hvor viktig det er å kjenne på at man hører til i et fellesskap. Ut ifra tilskrevet og/eller opplevd identitet søker man tilhørighet til ulike felleskap. Det er viktig å kjenne på at man hører til en plass og betyr noe for seg selv og andre (Bjørlykhaug et al. 2020). Å føle på en tilhørighet kan være et av de beste våpnene mot rusavhengighet. For eksempel å delta i organisasjoner hvor man deler felles interesser slik som idrett, musikk, religion osv. Men også rusmiljø kan skape tilhørighet, hvor det tilbyr et felleskap der selve rusbruket blir en salgs inngangsbillett til den sosiale omgangskretsen (Espens & Smedslund, 2017 s. 268; Norvoll, 2017; Dingle et al. 2015). I Boshears et al. (2011) sin studie om brukere av amfetamin og sosialisering, hevdet en 21 år gammel mann at han historisk sett har slitt med ensomhet med liten eller ingen grad av tilhørighet til sosiale grupper. Da han startet med amfetamin fikk han tilgang til en gruppe mennesker han ellers ikke ville omgås med, og fikk kjenne på følelsen av å høre til i et felleskap. Det kan med andre ord dannes sterke bånd mellom rusavhengige, hvor venner i et slik miljø tilbyr praktisk og emosjonell støtte eller hindrer hverandre fra å ta overdose, for eksempel (Moshier et al. 2012; Hughes, 2007).

> *«[Participant]: I thought before I could go back to smoking pot and drinking and never do the hard stuff, but, you know, it went okay for little while like that, but I started being around the wrong people, wrong things, and I do the wrong things. So it´s something I know, it´s a life-long thing now that I have to commit my life to: I can´t drink, I can´t smoke pot, I can´t be around them kind of people. I have to be around recovery and get back into a career and be a father for my son. That´s my main thing.*
> *[Interviewer]: So it´s not necessarily the drug that´s pulling you?*
> *[Participant]: It´s the people. It is. I hate the drug. I mean, I know what´s going to happen if I get around them people».* (Boshears et al. 2011 s. 298).

Sitatet over viser hvordan en 48 år gammel mann opplever de sosiale relasjonene og felleskapet som drivkraften til bruken av rus. Den nye rusfrie identiteten og hverdagen som skapes i for eksempel behandling kan ha liten betydning når en kommer tilbake til kjente trakter. Gamle assosiasjoner, steder og nettverk blir igjen tilgjengelige for å ta opp igjen bruken av rus (Robertsen & Nesvåg, 2019 s. 252; Hughes, 2007; Draus et al, 2015). Skjælaaen (2019) viser også til ulike møter med rusavhengige gjennom sin forskning på rus. Han var spesielt opptatt

av «pubkulturen», hvor han tilbragte mye tid. Han oppsøkte de pubene som åpnet tidlig om morgenen, hvor han møtte mennesker som startet dagen med en kald øl. Felles for mange av informantene var ensomheten, hvor de oppsøkte pubene for å føle på et fellesskap. Selv om de fleste satt alene, var de ikke alene likevel. Å sitte hjemme alene i motsetning til alene på en pub med andre rundt seg ble et skille mellom ensomhet og felleskap (Skjælaaen, 2019 s. 110). Pubene ga en følelse av å høre til og en følelse av å ha et sted å oppholde seg utenfor hjemmet. En av gjestene forklarte sin følelse av felleskap og tilhørighet til puben slik: «*Du vet hvorfor folk går ut for å drikke om morgenen? En ting er selvfølgelig alkoholen, men det er jo ingen her som har familie eller barn hjemme. Det er ensomheten som drar folk ut hit om morgenen*» (Skjælaaen, 2019 s. 108).

For å kjenne på tilhørighet er det avgjørende å bli akseptert og inkludert i de gruppene en ønsker å tilhøre. Å få lov til å delta i sosiale felleskap bidrar derfor til en opplevelse av tilhørighet. Opplevelsen av tilhørighet kan være med på å motvirke ensomhet, som igjen er med på å støtte opp under god helse. Ensomhet er nemlig en risikofaktor for dårlig helse, hvor en tilhørighet gir rom for anerkjennelse i ulike sosiale arena (Cacioppo & Cacioppo, 2014). God psykisk helse og høy livskvalitet kan med andre ord ses i sammenheng med sosial tilhørighet og positive relasjoner (Moseng, 2014).

5.0 DISKUSJON

Problemstillingen i denne oppgaven tar sikte på å besvare ”*Hvordan kan man forstå rusens sosiale funksjon for mennesker med en rusavhengighet*”. I det følgende vil jeg diskutere en rusavhengighet i henhold til ulike aspekter ved sosiale felleskap, tilhørighet og identitet til den rusavhengige i lys av Goffman og Bourdieu sine begreper.

5.1 Sosiale felleskap, er de positive eller negative?

Mennesker liker å kjenne på at de hører til. Vi streber etter å føle tilhørighet til samfunnet og utføre handlinger av betydning for oss seg selv og andre. Det å etablere stabile miljø der en omgås andre med en opplevelse av gjensidig støtte, kan bistå gode felleskap (Bjørlykhaug et al. 2020). For mennesker med en rusavhengighet kan tilhørigheten til mennesker i liknende livssituasjoner være det eneste sosiale fellesskapet de har (Norvoll, 2017 s. 107). Skjælaaen (2019) sin forskning på morgenpubene gjenspeiler dette, hvor han viser til en plass å tilbringe

tid og møte likesinnede. En kan betrakte pubene som et felleskap for de som kanskje ikke har så mange relasjoner i hjemmet.

Selv om de nødvendigvis ikke utveksler så mange ord seg i mellom og sitter hver for seg, blir puben et sted å være alene sammen. Sett i lys av Goffman (1992) sin metafor om «backstage» gir dette rom for å føle på en opptreden bak scenen. Pubgjestene uttrykker et skille mellom dem og resten av samfunnet. Der de drikker øl tidlig på morgenen, vil andre være på vei til jobb, barnehage eller skole (Skjælaaen, 2019 s. 111). Det blir et normbrudd, hvor man ellers i samfunnet betrakter alkohol som helgekos, gjerne en lørdagskveld. Ut i fra en slik samfunnsstruktur vil en rusavhengig kunne føle på sosial sanksjon, som et avvik fra andre samfunnsmedlemmer (Gardsjø, 2001). Likevel står de sammen om avviket i et ikke fordømmende felt. De får muligheten til å kjenne på en anerkjennelse bak scenen, hvor storsamfunnet blir det som foregår foran scenen. Det blir enklere å senke skuldrene, slippe masken og være sammen med andre som har forståelse for din rolle. Det sosiale feltet og ens habitus reproduserer mønstre for avhengighet til rusen, samtidig som det gir en følelse av tilhørighet (Hughes, 2007). Felleskapet blir en del av en selv, som på sikt skrives inn i ens habitus. På den ene siden er det positivt at gjestene på puben føler på et sosialt felleskap og en tilhørighet. På den andre siden er felleskapet med på å støtte opp under negativ rusatferd, som i lengden kan utvikles i en uønsket retning. Det danner seg dermed et dilemma over hva som veier tyngst, den gode følelsen av å høre til et felleskap eller de negative konsekvensene av rusinntaket.

5.1.1 Felleskap vs. utenforskap

Sosiale relasjoner viser seg å ha god innflytelse på både psykisk og fysisk helse (Bathish et al. 2017 s. 36). Derfor er det ikke vanskelig å forstå at de brune pubene virker tiltalende på morgenkvisten. Viser til sitatet i kapittel 4.3 ved Skjælaaen (2019) sin studie, hvor en av gjestene hevder at det er ensomheten som drar folk ut til pubene. Det blir deres form for sosial kapital, deres nettverk og medlemskap til samfunnet. Spørsmålet blir der i mot om det kan ses på som sosial kapital og hvorvidt eller til hvilken grad disse relasjonene er en ressurs og hjelp i hverdagen.

Med tanke på at relasjonene og misbruket av alkohol knyttes sammen, er det mye som tyder på at felleskapet ikke bringer disse brukerne fremover i livet. Det er ikke nødvendigvis relasjoner som tilbyr hjelp og ressurser, men heller opprettholder rusmiljøene (Larring & Stjernø, 2010 s.

63). Boshears et al. (2011) viser til hvordan følelsen av å bli akseptert i et rusmiljø gjorde det spesielt vanskelig å legge rusen bak seg, ref. sitat under kapittel 4.3. Rusen blir en brobygger mellom de sosiale relasjonene, som er med på å videreføre fellesskapet. På denne måten vil fellesskapet skape barrierer for de som ønsker å kvitte seg med avhengigheten. Dette vil være en negativ konsekvens av å tilhøre en subgruppe bestående av rusmisbruk. På den andre siden er felleskapene en støtte og glede i livet her og nå. Forskning viser at rusavhengige med medlemskap til få sosiale grupper, og derav færre sosiale identiteter, akkumulerte identitetskapital ved tilhørighet til *en* gruppe (i dette tilfellet å være i et rus-felleskap vs. ingen felleskap) (Bathish et al. 2017). For noen vil dermed en rusfri hverdag innebære å gå tilbake til ensomheten ved å legge fra seg det ene sosiale felleskapet man har. Tar man dette i betraktning kan man danne seg en forseelse for at noen velger å leve med rusavhengigheten. Det blir det ene felleskapet som gir deg en følelse av å høre til, men også det felleskapet som kan gi en følelse av å stå utenfor.

Følelsen av utenforskap er sjelden positiv. Vi ønsker å tilhøre et felleskap og vi ønsker å føle oss likt og verdsatt. Det er selvfølgelig ikke slik for alle, men for mange vil en rusfri hverdag bli noe som assosieres med å kutte et sosialt felleskap og en rolle man har hatt over lengre tid. Selv om mange vil anse rollen ´rusavhengig´ som belastende og negativt ladet, kan det være en rolle som tilbyr et felleskap og en følelse av å høre til. Det kan dermed betraktes som *gemeinschaft*, slik Tönnies legger det fram (Tjora, 2018). Det blir et lite samfunn der man befinner seg i samme situasjon og relasjonene er av betydning for hverandre, og utenfor dette samfunnet kan det oppleves vanskelig å skape rollene som forventes av samfunnet for øvrig.
For å overbevise samfunnsmedlemmene foran scenen forsøker man kanskje å gi utrykk for at man ikke er den man en gang var (rusavhengig), (Goffman, 1992). Dog vil samfunnsmedlemmene likevel ha en forventning til din rolle som tidligere rusavhengig, som igjen kan gjøre det enklere for mange å bli værende i sin rolle som rusavhengig. Det blir dermed enklere å forbli i en rolle hvor man har et felleskap som oppleves støttende både praktisk og emosjonelt (Boshears et al. 2011). Videre kan man se på hvordan disse felleskapene og tilknytningen til rusmidler er med på å forme identitet, hvor identitetsutvikling skjer i samhandling med andre mennesker. (Pedersen, 2015 s. 65).

5.2 En gang rusavhengig, alltid rusavhengig?

Levesett og samvær påvirkes i stor grad av rusmidler, hvor de bidrar og legger til rette for hvilken identitet og sosiale rolle vi får (Pedersen, 2015 s. 13). Goffman mener at sykdom og sosiale problem kan være med å gi mennesker en følelse av avvik og stigmatisering (Goffman, 1992). En slik følelse av avvik og stigmatisering kan ha konsekvenser for selvoppfattelsen og deltakelse i det sosiale rom. For mange rusavhengige kan subgruppene innenfor rusmiljøet være den eneste sosiale tilhørigheten de har. Dette legger føringer for identitetsdannelse, hvor en læres opp av andre i gruppen (Norvoll, 2017 s. 107). Stigmatisering, venner og sosiale felleskap spiller med andre ord inn på ens identitetskonstruksjon. Blevins et al. (2018) hevder at sammenhengen mellom bruken av cannabis og sosiale nettverk påvirker identitet i stor grad fordi man tilegner seg se samme normative verdiene og atferd som til den gruppen man føler tilknytning til (Jetten et al. 2014). Dette kan medføre at man distanserer seg fra andre normer og verdier i samfunnet ettersom man trer inn i- og innlemmer seg i rollen som rusavhengig. Bruken av rusmidler vil stå i samsvar med identitetsdannelse, og blir en del av hverdagen, nettverket og deg selv (Mawson et al. 2015). Samtidig er ikke identitet statisk, hvor den stadig utvikles og formes. Det at identitet ikke er statisk danner dermed grobunn for en utvei, da en nødvendigvis ikke må identifisere seg med rus og andre rusavhengige livet ut. Likevel viser noe forskning at det er vanskelig å kvitte seg med nettopp denne identitetskonstruksjonen (Dingle et al., 2015; Bathish et al. 2017).

5.2.1 Rus som innskrevet i kroppen

Når rusmidler blir en del av hverdagen og din identitet, kan en anse det som del av sin habitus. Bruken av rusmidler og tilknytningen til miljøet over lengre tid, vil være med å sette disposisjoner i vår identitet som er med på prege valg, meninger og handlinger vi tar (Grenfell 2014; Robertson & Nesvåg 2018). Å gjøre endringer i denne habitusen krever store forandringer over tid, hvor rusbehandling i seg selv ikke nødvendigvis er tilstrekkelig. Livet etter behandling vil by på utfordringer når man igjen kommer i kontakt med gamle nettverk og felt, som gir assosiasjoner til livet før behandling (Draus et al. 2015). Mange vil ha brukt flere år av livet sitt i et miljø omringet av rusmidler, og tiden i behandling blir bare en brøkdel i forhold. Derav vil ikke tiden i behandling ha risset seg like mye inn i kroppen som tiden før behandling, og det blir lett å falle tilbake til gamle vaner når en møter hverdagen på ny (Robertson & Nesvåg, 2018). Samtidig hevder Dingle et al. (2015) at de som oppholder seg lenge i rusbehandling uten å avbryte i større grad vil kutte sosiale bånd og identifisere seg mindre med tidligere relasjoner. Dette peker i retning av at identitetsskifte er mulig etter fullført

behandling. Verken identitet eller habitus er som sagt statisk, hvor de formes i takt med det levde liv. Likevel vil alle erfaringer være med oss i vår habitus, hvor man aldri ett hundre prosent kan kvitte seg med rusavhengighets-identiteten man har hatt (Grenfell, 2014). Spørsmålet blir om man klarer å legge den bak seg og ikke ta den fram, eller om man faller tilbake i gamle spor etter endt behandling.

5.2.2 Sosial kapital i behandling

Sett ut i fra Bourdieus begrepsapparat kan en behandlingsinstitusjon betraktes som et sosialt felt. Dette feltet har som mål å frigjøre brukeren fra rusen gjennom å tilby en sosial bevegelse og mulighet for utvikling. Ettersom hverdagen uten rus i behandling blir lettere, vil man akkumulere mer sosial kapital (Husu, 2013). Den sosiale kapitalen vil komme synkront med en ny identitetsdannelse, og jo lengre du oppholder deg i rusbehandling, jo mer vil du identifisere deg med en hverdag uten rus. Det blir lettere å legge identiteten som rusavhengig bak seg og mobilisere et nytt rusfritt selv (Beckwith et al. 2015). Ettersom tiden går vil man også kunne identifisere seg med andre brukere i rusbehandlingen, som gir deg et nytt sosialt nettverk å føle tilhørighet til. På sikt vil forhåpentligvis den nye «behandlings-identiteten» kunne erstatte «rus-identiteten» (Batish et al, 2017; Dingle et al, 2015). Dette gir et positivt inntrykk av den sosiale kapitalen en erverver i behandling. Videre kan man likevel stille spørsmål ved om disse relasjonene også kan bli negative på sikt. De nye relasjonene har også en lang historie med rus, og muligheten for tilbakefall vil være der på lik linje som for en selv. Relasjonene en skaffer i behandling kan således påvirke i negativ forstand. Nye sosiale nettverk (kapital) er altså ikke ensbetydende med ressurser, hvor de også kan gi negative føringer (Larring & Stjernø, 2010). Om vennskapet fortsetter etter behandling kan det også være lett å falle tilbake, da en har en felles bakgrunn med bruk av rusmidler. Det krever med andre ord motivasjon og et ønske om å opprettholde den nye livsstilen for å lykkes på sikt. Det er her mange faller tilbake til sin gamle identitetskonstruksjon, hvor tidligere omgangskretser, felt og assosiasjoner blir tilgjengelig på ny. Muligheten for å kontakte nye relasjoner en har dannet seg i behandling vil også være der, men man må ta høyde for at dette kan gå både i en positiv og negativ retning.

5.3 Å lære å leve på nytt

Det viser seg som sagt at tidlig engasjement for endring av ens russituasjon er av stor betydning for å lykkes med en rusfri hverdag. Det viser seg også at dersom man identifiserer seg tidlig med behandlingen og reduserer `rusbrukeridentiteten`, har man større sannsynlighet for å bli

værende ut hele behandlingsløpet (Beckwith et al, 2015; Dingle et al, 2015). Det kan være en fordel å bryte med identiteten som tilhører rusmiljøet, og heller danne en «behandlings-identitet» på et tidlig stadium i endringsprosessen. Analogt med dette vil et lengre opphold i behandling også øke sannsynligheten for å erverve «behandlings-identitet» (Dingle e al. 2015). Også funnene i Robertson & Nesvåg (2019) sin studie peker mot at en rusfri hverdag krever et skifte i sosiale nettverk. Beckwith et al, (2015) støtter dette og hevder at den mest åpenbare sosiale faktoren for å lykkes i rusbehandling er en endring av sosiale miljø, med fokus på å skape forandring i sosiale identitetskonstruksjoner. Dette kan utdypes videre gjennom å se på ens mulighet for bevegelse og endring av habitus og felt.

En rusavhengighet som varer over lengre tid vil bli en dyptliggende del av ens habitus. Alt fra måten man går på til hvem man identifiserer seg med vil risse seg inn i kroppen. Dette skaper grunnlag for hvilke meninger, tanker og handlinger man tar – som igjen er med på legge føringer for bruk av rusmidler (Robertson & Nesvåg, 2019). For mennesker med en rusavhengighet vil en behandlingsinstitusjon tilby hjelp for å skape endringer i disse strukturene. Her er målet å bli rusfri, og lære å leve uten rusmidlene. Behandlingsinstitusjonen blir et felt som tar sikte på være en støtte til endring. Bourdieu omtaler felt som ulike arena hvor en kjemper for å enten forbedre eller bevare sin posisjon (Husu, 2013). I behandling blir målet å forbedre ens evne til å leve uten rusen, og legge andre felt slik som rusmiljø bak seg. Å forbedre sin posisjon i feltet, vil igjen skape endringer i ens habitus. Ulike felt har ulike logikker, hvor en behandlingsinstitusjon ikke har de samme strukturene som det man er vant med utenfor behandling (Husu, 2013; Robertson & Nesvåg, 2019). Behandlingsinstitusjon som felt kan kanskje ikke overføres til andre sosiale felt, noe som gjør det vanskelig å overføre det man lærer i behandling til hverdagen man skal forholde seg til etter behandlingen. Siden institusjonene innehar sine strukturer og prinsipper, kan det være utfordrende å videreføre dette når man blir eksponert for sine gamle felt og sosiale relasjoner på ny (Robertson & Nesvåg, 2019). En utfordring for å lykkes med en rusfri hverdag etter behandling vil dermed være at «behandlings-identiteten» man har ervervet seg kan føles unaturlig i det øyeblikket man er tilbake i kjente omgivelser.

Tiden i behandling kan ha gitt en ny følelse av å høre til bak scenen, med mennesker i samme situasjon som en selv. De har gitt en ny følelse av tilhørighet, som gir rom for å gå inn rollen som «ikke-rusavhengig». Målet er å bli værende i denne rollen etter endt behandling. Men når en møter samfunnet igjen, vil følelsen av å sette på en maske for å passe inn foran scenen bli

tilgjengelig, og kampen om å opprettholde et rusfritt selv alene kan bli utfordrende. Man har lært en ny måte å være i samfunnet i behandling, noe som kan føles unaturlig i gamle felt. Her blir det lett å falle tilbake i gamle spor (Robertson & Nesvåg, 2019). Dette henger ofte sammen med tilbakemeldingene fra omgivelsene, hvor samfunnet foran scenen stempler deg som et avvik (Norvoll, 2017). Med denne forståelsen for det feltet behandlingsinstitusjonen fremmer, hevder Dingle et al. (2015) at behandling for rus også burde foregå ute i samfunnet. Argumentet er at det kan være enklere å bli rusfri om en lærer det i sitt vante miljø i motsetning til i en institusjon. I så måte kan man redusere kontrastene mellom hverdagen og behandlingen, da institusjonen ikke speiler samfunnet slik det egentlig fungerer - som igjen gir grunnlag for å falle tilbake igjen når hverdagen møter en på ny.

5.3.1 Ny mening

For å ikke falle tilbake i gamle spor hevder Dingle et al. (2015) at nye meningsfylte aktiviteter sammen med andre kan være til hjelp. Aktiviteten og felleskapet kan være et virkemiddel for å danne en ny tilhørighet, hvor en deler felles interesser (Espens & Smedslund, 2017). Der rusbruket var limet i gamle felleskap, kan nye hobbyer slik som idrett og musikk bli det nye holdepunktet. Det å delta i arenaer der resten av samfunnet også er til stede kan dempe følelsen av å stå utenfor. Deltakelse i nye meningsfylte aktiviteter etter fullført behandling kan på sikt også øke sannsynligheten for å gjøre frivillig eller lønnet arbeid (Dingle et al. 2015). Denne inngangsbilletten til samfunnets normer og forventninger vil fremme muligheten for økt sosial kapital. Mawson et al. (2015) fremmer fordelen med grunnleggende god sosial kapital for å opprettholde identiteten man danner seg i behandling og fortsette en rusfri hverdag. De hevder at gode relasjoner som støtter behandling og tilbyr emosjonell støtte i etterkant er av stor fordel i møte med den nye hverdagen. Samtidig viser studiet deres at selv om høy kapital er av positiv virkning, ga det ikke nødvendigvis høyere livskvalitet (Mawson et al. 2015 s. 7). Det er altså ikke noe absolutt samsvar mellom en ny rusfri identitet og forbedret livskvalitet.

5.4 Livskvalitet

Det er ikke til å legge under en stol at rusmidler ikke gagner den somatiske helsen. Hyppig bruk av rusmidler gir økt risiko for en rekke sykdommer, psykiske lidelser og i ytterste konsekvens død (Folkehelseinstituttet, 2018). Likevel handler ikke god helse bare om å unngå sykdommer, men heller om vår evne til å takle egen livssituasjon. I dette vil sosial velvære inngå som en del av ens helsesituasjon, hvor det blir viktig med gode nettverk og relasjoner til andre mennesker

(Thorbjørnsrud, 2017 s. 249). Sosial smerte har faktisk mye til felles med fysisk smerte, hvor man for eksempel har sett at hjernen aktiverer de samme regionene ved et armbrudd som ved opplevelse av sosial isolasjon (Skjælaaen, 2019 s. 103). Det kan med andre ord være vondt både å føle på ensomhet og en fysisk skade. Som tidligere diskutert er man ofte nødt til å legge fra seg sitt tidligere sosiale felleskap og relasjoner etter endt rusbehandling om man skal lykkes med å bli rusfri. På den ene siden kan det føre til dårligere livskvalitet på sosialt nivå, samtidig som det også gir økt livskvalitet i henhold til somatisk helse. Spørsmålet her blir hva som veier tyngst for den som er rammet, den somatiske eller sosiale helsen.

Som det har fremkommet krever veien mot en rusfri hverdag både vilje og innsats, og for mange innebærer det å kutte gamle relasjoner og sosiale omgangskretser. Selv om de somatiske fordelene vil komme som en følge av å bli rusfri, vil en også merke til tapet av sosial tilhørighet. Det kan gjøre vondt, og en innsats må bli lagt ned for å akkumulere ny sosial kapital. Man vil ha med seg en habitus som kanskje gjør det vanskelig å tilpasse seg en ´normal´ hverdag, og nye sosiale omgangskretser med mennesker som lever ´normale´ liv. I dette tilfelle vil ´normal´ forstås med at en ikke misbruker rusmidler. Det blir en kamp om å erverve nye relasjoner, tilpasse seg samfunnet og innta en ny rolle (Dingle et al. 2015; Boshears et al, 2011, Robertson & Nesvåg, 2019). Dingle et al. (2015) hevder at et identitetskifte fra å tilhøre subgrupper i et rusmiljø til å føle tilknytning til hverdagen slik andre samfunnsmedlemmer verdsetter, danner grunnlag for bedre helse. På den andre siden vil det også legge grunnlag for dårligere livskvalitet om en ikke skulle mestre den nye hverdagen.

6.0 AVSLUTNING

Mennesker er sosiale vesen, hvor samfunnet, sosiale relasjoner og identitet er et knippe faktorer som spiller inn på vår opptreden i verden. Denne oppgaven har tatt sikte på å forstå sammenhengen mellom sosiale faktorer og en avhengighet til rus. For å belyse denne problemstillingen har jeg anvendt forskning og annen litteratur som forteller oss om rusavhengige og deres forståelse av den sosiale verden. Dette å være rusavhengige enten i aktiv rus eller behandling, som viser til sin sosiale verden og hvordan dette spiller inn på deres avhengighet. For å forstå sammenhengen mellom mennesker og bruk av rusmidler i et samfunn, har oppgaven berodd seg på teoretikerne Erving Goffman og Pierre Bourdieu og deres forsøk på å formidle sin idé omkring den sosiale verden i henhold til begreper slik som frontstage/backstage, habitus, felt og kapital. Videre har jeg gjennom deres begreper trukket

tråder for å sette ord på de sosiale faktorene som skaper begrensninger og muligheter i en hverdag der rusmidler spiller en stor rolle.

6.1 Avsluttende refleksjoner

I løpet av denne oppgaven har jeg forsøkt å gi likningen «[(habitus)(kapital)] + felt = praksis» mening i henhold til bruk av rusmidler (Grenfell, 2014 s. 50). I kontekst av bruk av rusmidler kan [(habitus)(kapital)] + felt = praksis forklares som den rusavhengige sin måte å være, føle og tenkte på i henhold til sitt sosiale nettverk. Dette foregår på ulike arena, enten det er i rusmiljø eller en behandlingsinstitusjon. Samlet danner det grunnlag for ens måte å opptre og være i verden. Drøftingen viser også at opptreden påvirkes av vår fornemmelse av å høre til i ulike grupper eller samfunnet for øvrig. En følelse av tilhørighet gir mulighet for å høre til backstage, sett ut i fra Goffman sitt begrepsapparat (Goffman, 1992). Her e man sammen med mennesker som gir en ro, for å bruke Goffman sin metafor, en følelse av å kunne slippe masken, som igjen er av positiv virkning for god livskvalitet

Forskning og litteratur som brukes i denne oppgaven peker mot at bruk av rusmidler skaper sosiale felleskap både av positiv og negativ forstand. Følelsen av tilhørighet kan være av stor verdi for å komme seg ut av rusen, men spiller også en rolle for de som blir værende (Espens & Smedslund, 2017; Norvoll, 2017; Dingle et al. 2015). Valget mellom tilhørighet og rus blir en utfordring for mange, hvor tiden etter en eventuell behandling kan by på utfordringer. Gamle bekjentskap og sosiale arena står tilgjengelig på ny, og vår habitus og identitet kjemper for å få oss tilbake i gamle spor. Det viser seg at det ikke er kun den somatiske helsen som står på spill, hvor følelsen av utenforskap kan føles vel så utfordrende. I innledningen til oppgaven viste jeg til Pedersen (2015) sitt spørsmål ved om det er rusen som binder den rusavhengige fast, eller andre trekk ved livene deres. Rusen i seg selv er en sterk avhengighetsfaktor, men hovedhensikten med denne oppgaven har vært å skape et innblikk i kompleksiteten rusen bringer med seg, hvor også den sosiale verden setter føringer for bruk av rusmidler. Samfunnet danner rammer for utøvelse av ens sosiale selv og vi påvirkes kontinuerlig i samhandling med både nære og fjerne. Men selv om sosiale faktorer bidrar til å binde den rusavhengige fast, er det ikke dermed sagt at båndene er negativt ladet. En rusfri hverdag vil ikke i alle tilfeller gi de beste levekårene for en tidligere rusavhengig om det innebærer å ofre andre sosiale faktorer i livet. Det er derfor viktig for den enkelte å erverve nye relasjoner, tilpasse seg samfunnet og innta en ny rolle og på andre måter erstatte den tapte sosiale kapitalen fra livet som rusavhengig.

Litteraturliste

Aveyard, H. (2010). *Doing a Literature Review in Health and Social Care: A Practical Guide.* (2. utg.). Berkshire, England: Open Universiry Press

Bathish, R., Best, D. Savic, M. Beckwith, M., Mackenzie, J. & Lubman, D. I. (2017). ”Is it me or should my friends take the credit?” The role of social network and social identity in recovery from addiction. *Journal of Applied Social Psychology*, 47(1), 35 46. https://doi.org/10.1111/jasp.12420

Beckwith, M., Best, D., Dingle, G., Perryman, C., & Lubman, D. (2015). Predictors of Flexibility in social identity among people entering a therapeutic community for substance abuse. *Alcoholism Treatment Quarterly*, *33*(1), 93-104. https://doi.org/10.1080/07347324.2015.982465

Berg, B., Ellingsen, I. T., Levin, I. & Kleppe, L. C. (2015). Hva er sosialt arbeid? I I. Ellingsen, I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe. (Red.), *Sosialt Arbeid En grunnbok* (s. 19-35). Oslo: Universitetsforlaget

Bjørlykhaug, K. I., Bank, R. M., & Karlsson, B. E. (2020). Social Support and Relational Recovery in the Age of Individualism: A Qualitative Study Exploring Barriers and Possibilities for Social Support in Mental Health Work. *Journal of Recovery in Mental Health Vol*, *4*(1). https://hdl.handle.net/11250/2735522

Blevins, C. E., Abrantes, A. M., Anderson, B. J., Caviness, C. M., Herman, D. S. & Stein, M. D. (2018). Identity as a cannabis user is related to problematic patterns of comsumption among emerging adults. *Addictive Behaviors*, 79, 138-143. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2017.12.021

Boshears, P., Boeri, M., & Harbry, L. (2011). Addiction and sociality: Perspectives from methamphetamine users in suburban USA. *Addiction research & theory*, *19*(4), 289 301 https://doi.org/10.3109/16066359.2011.566654

Brodtkorb, E. & Rugkåsa, M. (2009). Samfunnsfag som redskap i profesjonsutøvelsen. I Brodtkorb, E. & Rugkåsa, M. (Red.), *Mellom mennesker og samfunn. Sosiologi og sosialantropologi for helse- og sosialprofesjonene* (2. utg.). (s. 291-294). Oslo: Gyldendal

Bugge, L. (2002). Pierre Bordieus teori om makt. *Agora,* 20(03-04), 224-248.

Cacioppo, J. T., & Cacioppo, S. (2014). Social relationships and health: The toxic effects of perceived social isolation. *Social and personality psychology compass*, *8*(2), 58-72. https://doi.org/10.1111/spc3.12087

Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving.* (6. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk

Dingle, G. A., Stark, C., Cruwys, T. & Best, D. (2015). Breaking good: Breaking ties with social groups may be good for recovery from substance misuse. British Journal og Social Psychology, 54(2), 236-254. https://doi.org/10.1111/bjso.12081

Draus, P., Roddy, J., & Asabigi, K. (2015). Making sense of the transition from the Detroit streets to drug treatment. *Qualitative health research*, *25*(2), 228-240. https://doi.org/10.1177%2F1049732314552454

Eriksen, T. H. (2010). *Små steder – store spørsmål: innføring i sosialantropologi*. (3. utg.) Oslo: Universitetsforlaget

Espens, G. A. & Smedslund, G. (2017). *Helsepsykologi*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Folkehelseinstituttet. (2018, 18 september). Skader og problemer knyttet til narkotikabruk. Hentet fra https://n9.cl/i9up5

Forskrift om nasjonal retningslinje for sosionomutdanning. (2019). Forskrift om nasjonal retningslinje for sosionomutdanning. (FOR-2019-03-15-409). Hentet fra https://lovdata.no/forskrift/2019-03-15-409

Gardsjø, O. (2001). *Sosiologisk tenkemåte. En introduksjon for helse- og sosialarbeidere.* Oslo: Gyldendal

Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig. En studie i hverdagslivets dramatikk.* Oslo: Pax Forlag

Grenfell, M. J. (2014). *Pierre Bourdieu: Key Concepts*. (2 utg.). Routledge

Helsedirektoratet. (2012). *Nasjonal faglig retningslinje for utredning, behandling og oppfølging av personer med samtidig rus – og psykisk lidelse – ROP lidelser*. [Hefte]. Oslo: Helsedirektoratet

Henriksen, I. M., Levang, L. E., Skaar, M. & Tjora, A. (2017). *Vår sosiale virkelighet. En introduksjon til hverdagslivets sosiologi*. Bergen: Fagbokforlaget

Hughes, K. (2007). Migrating identities: The relational constitution of drug use and addiction. *Sociology of health & illness*, *29*(5), 673-691. https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2007.01018.x

Husu, H. M. (2013). Bourdieu and social movements: Considering identity movements in terms of field, capital and habitus. *Social Movement Studies*, *12*(3), 264-279. https://doi.org/10.1080/14742837.2012.704174

Håkonsen, K. M. (2018). *Psykologi og psykiske lidelser*. (5 utg.). Oslo: Gyldendal

Jetten, J., Haslam, C., Haslam, S. A., Dingle, G., & Jones, J. M. (2014). How groups affect our health and well-being: The path from theory to policy. *Social Issues and Policy Review*, *8*(1), 103-130. https://doi.org/10.1111/sipr.12003

Jørgensen, C. R. (2009). *Identitet*; *Psykologiske og kulturanalytiske perspektiver*. København: Hans Reitzels Forlag

Larring, K. B., & Stjernø, S. (2010). Sosial kapital blant marginaliserte. *Fontene forskning* 1/10, s. 52-66 http://hdl.handle.net/10642/468

Levin, I. (2015). Sosialt arbeid som spenningsfelt I I. Ellingsen, I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe. (Red.), *Sosialt Arbeid En grunnbok* (s. 36-46). Oslo: Universitetsforlaget

Manning, P. (1992). *Erving Goffman and modern society*. Cambridge: Polity Press

Mawson, E., Best, D., Beckwith, M., Dingle, G. A., & Lubman, D. I. (2015). Social identity, social networks and recovery capital in emerging adulthood: A pilot study. *Substance abuse treatment, prevention, and policy*, *10*(1), 1-11. https://doi.org/10.1186/s13011015-0041-2

Moseng, E. (2014). Psykisk helse og trivsel i folkehelsearbeidet. *Oslo: Helsedirektoratet, Avdeling levekår og helse*.

Moshier, S. J., McHugh, R. K., Calkins, A. W., Hearon, B. A., Rosellini, A. J., Weitzman, M. L. & Otto, M. W. (2012). The Role of Perceived Belongingness to a Drug Subculture Among Opiod-Dependent Patients. *Psychology of Addictive Behaviors*, 26(4), 812-829.

Norvoll, R. (2017). Sosiale avvik og sosial kontroll I Brodtkorb, E. & Rugkåsa, M. (Red.), *Mellom mennesker og samfunn. Sosiologi og sosialantropologi for helse- og sosialprofesjonene* (2. utg.) (s. 99- 118). Oslo: Gyldendal

Pedersen, W. (2015). *Bittersøtt. Nye perspektiv på rus og rusmidler*. Oslo: Universitetsforlaget

Robertson, I. E., & Nesvåg, S. M. (2019). Into the unknown: Treatment as a social arena for drug users' transition into a non-using life. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, *36*(3), 248-266 https://doi.org/10.1177%2F1455072518796898

Skjælaaen, Ø. (2019). *Meningen med rus*. Oslo: Res Publica

St.meld. nr. 66 (1975-1976). *Om narkotikaproblemer*. Sosialdepartementet. https://n9.cl/5um6p

Tjora, A. (2018). *Hva er fellesskap*. Oslo: Universitetsforlaget

Torbjørnsrud, B. (2017). Kropp – natur eller kultur? I Brodtkorb, E. & Rugkåsa, M. (Red.), *Mellom mennesker og samfunn. Sosiologi og sosialantropologi for helse- og sosialprofesjonene* (2. utg.) (s. 241-268. Oslo: Gyldendal

Østerberg, D. (1993). *Fortolkende sosiologi* 1. (2 utg.). Oslo: Universitetsforlaget

Vedlegg I – Søkelogg

Dato for søk	Database	Søkeord	Avgrensninger	Antall treff	Antall leste abstract	Antall utvalgte artikler
11/03/21	*Søk 1* Oria	Rus* funksjon* sosialt*	- År 2011-2021 - Artikler - Fagfellevurdert	208	2	1 Brukt: 0
11/03/21	*Søk 2* Oria	Substance* Identety Social*	- År 2011-2021 - Artikler - Fagfellevurdert - Social Sciences	95 672 (sett til s. 26)	23	6 Brukt: 2
11/03/21	*Søk 3* Idun	Rus* Identitet Sosial*	- År 2011-2021 - Helse og sosialfag	38 000 (Lite relevant)	3	0 Brukt: 0
15/03/21	*Søk 4* Oria	Rus* Identitet Funksjon* Rolle*	- År 2011-2021 - Fagfellevurdert - Artikkel	15	1	0 Brukt: 0
15/03/21	*Søk 5* Oria	Substance* Role* Identity Misuse*	- År 2011-2021 - Fagfellevurdert - Artikkel	8 879 (sett ned til artikkel nr. 172/ s. 18)	22	9 Brukt: 6
15/03/21	*Søk 6* Oria	Substance* Identity Misuse* Subculture*	- År 2011-2021 - Fagfellevurdert - Artikkel - Social Sciences	214	4	2 Brukt: 0
15/03/21	*Søk 7* Oria	Substance* Identity Misuse* ”Social network”*	- År 2011-2021 - Fagfellevurdert - Artikkel - Social Sciences	807 (sett ned til artikkel nr. 252)	10	4 Brukt: 0
15/03/21	*Søk 8* Scopus	Substance* Identity Misuse* ”Social network”*	- Artikkel - Social Sciences - English	4	1	0 Brukt: 0
15/03/21	*Søk 9* Sociological Abstract	Drug* Misuse* Identity Affiliation*	- År 2011-2021 - English - Artikkel	116	2	0 Brukt: 0
16/03/21	*Søk 10* Oria	Substance* Affiliation* Identity ”Social network”*	- År 2011-2021 - Artikkel - Fagfellevurdert - Social Sciences	1028	9	2 Brukt: 1

19/03/21	*Søk 11* Sociological Abstract	”Harm reduction” Substance* Identity	- - -	År 2011-2021 Artikkel Engelsk og norsk	85	6	1 Brukt: 1
23/03/21	*Søk 12* Sociological Abstract	”Drug-using network” Substance*	- -	År 2011-2021 Artikkel	1	1	0 Brukt: 0

NTNU

Kunnskap for en bedre verden